

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYALANUVCHILARINING VATANPARVARLIK TUYG'ULARINI DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH

Karajanova Zamira Mirzabaevna

Qoraqolpog'iston Respublikasi Qo'ng'iroq tumani

11-sonli DMTT direktori

Annotatsiya

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni vatanparvar qilib tarbiyalashning milliy usullari va ularni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga singdirishda albatta, didaktik o'yinlarning ahamiyati va roli haqida batafsil umumiy ma'lumotlar pedagogik didaktik o'yinlar asosida asoslab berildi.

Kalit so'zlar: vatan, vatanparvarlik, ma'naviy-axloqiy tarbiya, o'yin, xalq o'yinlari, "ommaviy ozuqa".

Bugungi kunda jahonda ta'limning ehtiyojlari va talablaridan kelib chiqqan holda maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, tarbiyalanuvchilarning kompetensiyalarini shakllantirish metodikasi va zamonaviy didaktik vositalarini yaratish va qo'llash, maktabgacha yoshdagi bolalar ma'naviyatini shakllantirish ularni vatanga sadoqatli qilib tarbiyalashda bo'yicha quyidagi yo'nalishlarda ustuvor tadqiqotlar olib borilmoqda: maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning falsafiy, psixologik va pedagogik imkoniyatlarini kengaytirish; maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda foydalaniladigan xalq og'zaki ijodi namunalarida aks etgan "vatanparvarlik" usullarini tanlash, tasniflash, ularning samaradorligini aniqlash; ma'naviy-axloqiy tarbiyani rivojlantirish metodikasi mazmunini takomillashtirish, uni qo'llash bo'yicha konseptual loyihalashga asoslangan yangi nazariy konsepsiyalarni ishlab chiqish; didaktik o'yinlar vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning o'quv-metodik va didaktik ta'minotini yaratish bugungi kun maktabgacha ta'lim sohasining dolzarb vazifasidir.

O'yinlar – xalqning tabiiy va tarixiy ehtiyoji sifatida shakllangan, ya'ni har bir shaxs o'yinga nisbatan o'zida yaxshi ehtiyoj sezgan. Shu boisdan insonlar o'z mashg'ulotlaridan, mehnatidan, yashash sharoitidan hamda ijtimoiy muhitdan kelib chiqqan holda o'yinlarni yaratishgan. Shuningdek, xalq o'yinlari ajdodlar turmushi, mehnati, tarbiyasi, yutuqlarini o'zida aks ettirgan. Ular sog'lom avlodni shakllantiruvchi tarbiya vositasi va bolalarni ijtimoiy-ruhiy, aqliy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omil hisoblangan. Xalq o'yinlari inson hayotidagi bo'shliqni to'ldiradigan, tanasidagi ortiqcha kuchni sarflashga, yetmaganini esa to'plashga yordam beruvchi vosita hisoblangan. Bundan tashqari bolalar o'yinlar orqali

hayotga tayyorgarlik ko‘rishgan, turmushdagi qiyinchiliklarni yengib o‘tishga, ish va kurashda g‘alaba qozonishni o‘rganishgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda didaktik o‘yinlar orqali qobiliyatlarini shakllantirish, rivojlantirish, ularda vatanga bo‘lgan mehrni oshirish eng asosiy vazifalardan biridir. Didaktik o‘yinlar orqali bolaning dunyo haqidagi tasavvurlari rivojlanadi. Mehnatsevarlik xususiyatlari shakllanadi. Bir so‘z bilan aytganda didaktik o‘yinlar bolani nafaqat ongini tarbiya qiladi balki Vatanparvarlik hissini ham uyg‘otadi. Bola hayotida muhim tarixiy-ba‘diy asar qaxramonlari timsolida, xususan, Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi vatanparvarlik timsolini maktabgacha yoshdashi bolalar turli xil didaktik tarqatma materiallar orqali bilishi, ularning qaxramonlik va vatanparvarlik haqida ma‘lumotga ega bo‘lib borishi lozim.

Didaktik o‘yinlar muvaffaqiyatli boshqarilishi, birinchi navbatda, ularning dasturiy mazmuni orqali tanlash va fikrlashni o‘z ichiga oladi, vazifalarni aniq belgilab beradi, yaxlit o‘quv jarayonidagi o‘rni va o‘rnini belgilaydi, boshqa o‘yinlar va ta‘lim shakllari bilan o‘zaro aloqada bo‘ladi, bu bilim faoliyati, mustaqillik va bolalar tashabbuslari, o‘yin muammolarini hal qilishning turli xil usullaridan foydalanish ishtirokchilar o‘rtasida do‘stona munosabatlarni ta‘minlash, o‘rtoqlarning yordamiga tayyor bo‘lishlari kerak.

Bolalar, o‘yinchoqlar, narsalar, materiallar bilan o‘ynash jarayonida kichik bolalar ularni almashtirish, qayta tartibga solish, almashtirish, tarkibiy qismlarga bo‘linish qayta tayyorlash va boshqalar. Ammo ular bir necha marta takrorlashlari mumkinligi sababli, caregiver asta-sekin bolalar o‘yinini yanada yuqori darajaga o‘tkazishlari kerak.

O‘yinchoqlar-bola hayotiga quvonch va dixushlik olib kiruvchi yumshoq, plastmassa va turli xil bola hayotiga va sog‘ligiga xavf solmaydigan materillardan tayyorlanadigan buyum-narsadir. Bugun biz, bog‘cha yoshidagi bolalarimizga qanday o‘yinchoq anjomlarini bermoqdamiz, ular tarbiyasida ijobiy iz qoldiradigani-mi? Yoki salbiy iz qoldiradigani-mi? Albatta, ularda milliy mentalitetimiz aks etgan, vatan madhini tarannum etadigan o‘yinchoqlar bilan ta‘minlash bugun hayot zaruratidir. Bu borada didaktik o‘yinchoqlar ham bola hayotida juda katta o‘rin tutadi. Afsuski, bu borada bir narsa deyishdan yiroqdaman, chunki ular tarbiyasida ko‘proq salbiy iz qoldiradigan, o‘z uchun “qaxramonlik” menini yaratadigan, “Kungfu Panda”, “Tom va Jerri” va shu kabi didaktik o‘yinchoqlar va rasmlardan bola “ommaviy ozuqa” olmoqda. Albatta bu qaxramonlarni birinchi o‘rinda bolalar multfilmlarini ko‘rgan holdi amalda ularni o‘z qo‘llar bilan ushlab tasavvur qilish ko‘nikmasini ham xohlamoqdalar.

Bu borada bog‘cha bolani ta‘lim va tarbiyasini beradigan “ilk akademiya”dir. Bunda bolalarning o‘yinchoqlar o‘lchamlarini bilish uchun bolalarga ta‘lim berishning didaktik vazifasi "turretni to‘g‘ri to‘plash" vazifasi orqali amalga oshiriladi, chunki bolalar to‘g‘ri ishlashni o‘rganishni xohlashadi. Shuning uchun aksiya usulining namoyishi ham o‘yin harakati va yangi o‘yin qoidasini o‘z ichiga oladi. Qo‘g‘irchoq uchun rang tanlash va

tayoqchani qo'yish, tarbiyachi o'yin namoyishining yorqin namunasini beradi, qo'llarini o'ynatgan uzuklar ustiga qo'lini uzatadi va taret hatto chiroyli bo'lib, uni to'g'ri yig'ilganligiga e'tibor qaratadi. Shunday qilib, tarbiyachi yangi o'yin o'ynashni aniq ko'rsatmoqda - taret yig'ishning to'g'riligini tekshirib ko'radi, bolalarni o'zlari bajarishga chaqiradi.

Yana bir muhim masala bola hayotida "vatanparvarlik" ko'nikmasini shakllanishida milliy qo'g'irchoq va o'yinchoqlar ham muhim didaktik vositalar hisoblanadi.

Didaktik o'yinlarda bolalar qiziqishning rivojlanishi, katta yoshdagi (4-6 yosh) bolalarda o'yin faoliyatini shakllantirishga tarbiyachi oldingisiga murakkab vazifalar qo'yib, o'yin harakatlarini tezlashtirishga harakat qiladi. Maktabgacha tarbiyalanuvchilarning o'ynash faoliyati yanada tushunarli bo'lib, jarayonning o'zi emas, balki natijalarga erishishga qaratilgan. Hatto yoshi kattalar uchun ham, o'yinni boshqarish, bolalarga munosib his-tuyg'u va kayfiyatni saqlab qolishi kerak, chunki ular ishtirok etishdan quvonch his etishadi va belgilangan vazifalarni bajarishda qoniqish hissi bilan yashaydilar.

Tarbiyachi mazmuni, vazifalari, o'yinlar va qoidalarini murakkablashadigan o'yinlar ketma-ketligini belgilaydi. Alohida izolyatsiya qilingan o'yinlar juda qiziq bo'lishi mumkin, lekin ularni tizimdan tashqarida foydalanish umumiy ta'lim va rivojlanish natijasiga erishish mumkin emas. Shuning uchun mashg'ulotda va didaktik o'yinda ta'limning o'zaro ta'sirini aniq belgilash kerak.

Bolalar uchun o'yin eng ko'p muvofiq shakl o'rganish. Shu bilan birga, ikkinchi va ayniqsa uchinchi yillarda chaqaloqlar atrofdagi haqiqatning ko'plab ob'ektlari va hodisalari bilan o'ziga jalb etiladi, ona tilini jadal o'zlashtiradilar. ma'lum bir bilim va ko'nikma dasturi bilan. Mashg'ulot xonasida o'rganish usullari o'yindan ko'ra ko'proq muvaffaqiyatli shakllanadi: ixtiyoriy e'tibor, tarbiyachining ko'rsatmalarini kuzatish, tinglash, ko'rish, eshitish va tinglash qobiliyati shakllanadi.

O'yinlarni boshqarishda tarbiyachi maktabgacha yoshdagilarga ta'sir o'tkazish uchun turli vositalardan foydalanadi. Masalan, o'yindagi ishtirokchi sifatida harakat qiladigan bo'lsak, u ular uchun o'yinni boshqarmoqda, ularning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlaydi, ular bilan o'yinning quvonchi ekanligini his etadilar. Ba'zan tarbiyachi voqea haqida suhbatlashadi, mos o'yin kayfiyatini yaratadi va o'yinni davom ettirishda uni qo'llab-quvvatlaydi. U o'yinda ishtirok etmasligi mumkin, ammo mohir va nozik rejissyor bo'lib, havaskorlik xususiyatini saqlab qoladi va saqlab qoladi, u o'yin o'ynashni rivojlantiradi, qoidalarni bajaradi va sezilmas darajada bolalar uchun ma'lum bir natijaga olib boradi. Bolaning faoliyatiga yordam berish va ularni uyg'otish, tarbiyachi buni tez-tez to'g'ridan-to'g'ri emas, balki bilvosita bajaradi: u ajablantiradigan, turli xil o'yin sovg'alaridan foydalanadi va hokazo.

O'yinni rivojlantirish ko'pincha bolalarning aqliy faolligi, o'yin harakatlarining ko'p yoki kam muvaffaqiyatli bajarilishi, qoidalarni o'zlashtirish, ularning hissiy tajribalari, qiziqish darajasi bilan belgilanadi. Yangi tarkibni, yangi o'yinlarni, qoidalarni va o'yinni boshlash davrida uning tezligi tabiiy ravishda sekinroq. Keyinchalik, o'yin ochilganda va bolalar odatlanib

qolsa, uning tezligi tezlashadi. O'yin tugagach, hissiy ko'tarilish sekinlashadi va uning tezligi yana sekinlashadi. Kechikish va ortiqcha tezlikni tezlashtirilishiga yo'l qo'ymaslik kerak: ba'zan tez sur'at bolalarning ba'zida chalkashib ketishiga, noaniqliklarga, o'yinlarni vaqtida bajarmaslikka, qoidalar buzilishiga olib keladi. Maktabgacha bolalar o'yinda ishtirok etishga vaqtlari yo'q, ular hayajonda. O'yinning asta-sekinligi juda batafsil tushuntirishlar berilganda sodir bo'ladi, ko'plab kichik izohlar beriladi. Bu o'yinning harakatlari bir-biridan ajralib ketishi, qoidalar vaqt o'tishi bilan belgilanishi va bolalar ularni boshqarolmasligi, buzg'unchilik qilmasligi, noto'g'ri ekanligi bilan izohlanadi. Ular tezroq charchashadi, monotonlik hissiy ko'tarilishni kamaytiradi.

Idrok o'yinida, bolalarning tashabbuslari, savollari va takliflari bilan bog'liq holda rejasini kutilmagan kengaytirish va boyitish imkoniyati doimo mavjud. O'yinni belgilangan vaqt ichida ushlab turish qobiliyati ajoyib san'atdir. Tarbiyachi vaqtni birinchi navbatda tushuntirishlarini qisqartirish yo'li bilan qisqartiradi. Aniqlik, tavsiflarning qisqaligi, hikoyalar, replikatsiyalar o'yinni muvaffaqiyatli rivojlantirish va vazifalarni bajarish uchun zaruriy shart.

Pedagogik didaktik o'yinlarda bolalarga muayyan vazifalar beriladi, ularning hal etishida diqqat, aqliy harakat, qoidalarni tushunish qobiliyati, harakatlar ketma-ketligi, qiyinchiliklarni bartaraf etish talab etiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning his-tuyg'ularini va idroklarini rivojlantirishga, g'oyalarni shakllantirishga, bilimlarni egallashga yordam beradi, bu o'yinlar bolalarga turli xil aqliy va amaliy vazifalarni hal qilishning turli xil iqtisodiy va oqilona yo'llarini o'rgatishga imkon beradi.

Xulosa qilganda didaktik o'yin nafaqat shaxsiy bilim va ko'nikmalarni egallashning bir turi emas, balki bolaning umumiy rivojlanishiga hissa qo'shishi va uning qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qilishi kerak.

Didaktik o'yin axloqiy tarbiya masalalarini hal etishga, bolalarni sog'lomlashtirishga ko'maklashadi, bolada "vatanparvarlik" kabi hissiy kechinmalarni shakllanishiga zamin yaratadi. Bu borada tarbiyachi bolalarni birgalikda o'ynashni, ularning xatti-harakatlarini tartibga solishni, adolatli va halol, talabchan va adolatli bo'lishni talab qiladigan sharoitlarda o'tkazadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. «Ilk qadam o'quv dasturi 2018 yil 7-bet
2. Amir Temur va Ulug'bek zamondoshlari xoritasida. O'zbekiston Fanlar akademiyasining akademigi Bo'riboy Axmedovning ilmiy tahriri ostida.- T.: — O'qituvchi 1996 yil, 25-bet.